

Något om Henningskålen.

(Byns uppkomst och namn.)

Av Gunnar Löfvenmark.

Det berättas, att för omkr. 200 år sedan bodde i Gisselås i Hammerdals socken en man vid namn Henning, som sökte efter en lämplig myr- eller starrslåtter för att kunna öka på sitt foderförråd. — I gamla tider, ja, flerstädes ända in i vår tid, innan man hunnit driva upp en mera rationell höodling, gällde det att lita till skogs- och myrslåttern för nödigt vinterförråd åt kreaturen. Att första gången ta en myr eller "flo" i bruk har kallats att "slå opp myra", och den som så gjorde hade sedan framtida slåtterrätt där.

Under sitt sökande efter slåttermysar kom Henning från Gisselås också till den trakt, där nuvarande Henningskålen ligger, ett område, som, enligt ett utslag i Landskontoret i Östersund den 12 april 1817 med anledning av en "upprättad synebeskrivning", benämnes "odisponerade Krono tracten Hedningsflon, den Yxskaftkålens Byemän genom Konungens Befallningshafvandes Resolution den 6:te Martii 1811 fått rättighet att begagna intilldess annan författning därom kunde blifva vidtagen". I ingressen till utslaget anges "kronotracten Hedningsflon" vara belägen på *Öjarns afradsland*.

Den myr eller "flo", som Henning nu "slog opp" strax norr om nuvarande byn kallades efter honom *Henningsflon* l. --*flolandet* l. --*flotjälen*.

Årtionden gå. Fiskare och jägare dra fram genom trakten, slåtterfolk far dit upp sommartid och hölassen köras ner till bygden om vintern, men eljest rådde här vildmarkens stillhet, intet eko av människors röster och arbete sökte sig hän mot höjderna och fjällen omkring.

Men så en dag brytes vildmarksstillheten på allvar. Det tycks ha varit år 1827. På försommaren kommer en man vid namn Per Olofsson (Olsson) och söker sig boplats invid Henningsflon. Han var född den 7/7 1777 och avled år 1833. Enligt Hammerdals Communion- och Förhörbok uppges han ha med familjen flyttat år 1829 från Sikås till *Henningsflolandet*. I själva verket torde han ha varit bosatt där ett par år före kyrkobokföringen. Hustrun, Lucia Mårtensdotter, född den 14 april 1791, var dotter till Mårten Larsson och hans hustru Anna Persdotter i Sikås. Hon avled i Hammerdal den 19 april år 1885. I Ströms församlingsbok står antecknat vid hennes namn "vistas i Hammerdal".

Per Olofsson var den förste nybyggaren i Henningskålen och om honom berättas den vanliga nybyggarehistorien, hurusom han med familjen första tiden fick skaffa sig tak över huvudet under en tät gran, medan arbetet på en mera stabil bostad pågick.

Makarna hade fyra barn, av vilka här blott sonen Mårten Persson må nämnas.

Han var född år 1828, gifte sig 1861 med Brita Mikaelsson, född samma år, och överflyttade år 1872 till Hall-Håxåsen i Hammerdal. En av sönerna, Per Mårtensson, född i Henningskålen den 1 mars år 1865, studerade i Östersunds läroverk, blev student i Upsala 1891, prästvigd 1898 och avled den 14 maj 1922 såsom utnämnd kyrkoherde i Torp i Medelpad.

Jag skall inte här i detalj följa de första nybyggarnas och deras efterkommandes öden utan endast nämna "pionjärerna".

Samma år som Per Olofsson, sägs det, flyttade fältjägaren Gustaf Adolf Dahl med familj till Henningskålen. Han uppges ha varit barnhusbarn från Stockholm med namnet Gross och var född den 25 juli år 1797. Den 17 december år 1820 gifte han sig med Ulrika Christina Holmberg, född år 1794, från Åsen i Hammerdal, som även skall ha varit barnhusbarn.

Efter någon tid (omkr. 1829—30) slog sig Sivert Hansson från Yxskafkålen ned i byn. Han var född den 31 december 1789 i nämnda by och sedan 1814 gift med Margit Mattsdotter därstädes, född den 26 maj år 1787.

Ungefär vid samma tid kom också draken Olof Felt från Hammerdal, född där den 4 juni år 1803. Han gifte sig 1830 med Märit Mattsdotter, född i Risselås i Ström den 19 maj 1803, dotter till bonden Matts Olofsson och hans hustru Ingeborg Mårtensdotter därstädes. Hon avled den 16 juli år 1882. En syster till denna Märit Mattsdotter vid namn Ingeborg, född år 1812, blev gift med Olof Persson i Henningskålen, den förste nybyggarens äldste son.

Dessa fyra, Per Olofsson, Gustaf Adolf Dahl, Sivert Hansson och Olof Felt, voro de första, och en stor del av byns befolkning härstammar från dem.

För att hugfästa minnet av deras uppoffrande liv och sega odlaregärning ha byborna på området mellan skolhuset och stora landsvägen rest en sten med följande inskription: HEDNINGSFLOKÅLEN. PER OLOFSSON OCH G. A. DAHL BÖRJADE HÄR BRYTA BYGD 1827. SIVERT HANSSON OCH OLOF FELT HITFLYTTADE ÅR 1829. DENNA STEN RESTES TILL MINNE AV VÖRDADE FÄDER 1927.

Minnesstenen avtäcktes vid en högtidlighet söndagen den 15 juli 1928 på eftermiddagen, varvid bl. a. byns bebyggelsehistoria skildrades av undertecknad och en tillfällighetsdikt föredrogs. Dikten var skriven av en byaman, hemmansägaren Erik Em. Andersson, som också varit den drivande kraften vid stenens tillkomst. Mycket folk hade samlats från när och fjärran, men högtiden blev i hög grad störd av ett det våldsammaste oväder på länge med iskall blåst och snöblandat regn, så att festbesökarna måste så vitt möjligt söka sig in under tak.

Det var mången gång en hård kamp för tillvaron nybyggarna vid Henningsflon och deras efterkommande fingo föra. Men det var ett segt och förnöjsamt släkte, och i arbetsamhetens spår följde andlig och materiell utveckling.

Men så kom här liksom på så många andra håll med 70-80 talen den nya tiden in över byn med skogsavverkningarna och ett förut oanat överflöd på penningar. Nu var det storförtjänstens tid, och man ur huse skulle man ut i skogen. Jordbruk, byggnader och hemslöjd lämnades åt sitt öde, gårdarna förföllo, man kom i skuld för proviant m. m. till det stora skogsbolaget, som hjälpsamt trädde emellan genom sin representant i byn, då man var i knipa, och som också i rätta stunden förstod att inkassera både gårdar och skogar. Årtiondet före sekelskiftet var en verkligt förfallets tid för byn, vartill också bidrog — och det inte minst — det gästgiveri, som förlades dit och som i själva verket blev en ölkrog.

Med början av detta århundrade kom en uppåtgåendets tid för byn. Vanhävdslagen började verka. Byborna fick återköpa de vanskötta ägorna jämte husbehovsskog, och visa av skadan började många dela tid och krafter mellan skogen och jorden, med den påföljd att nu många välskötta gårdar och småbruk möta resanden, där förr, såsom en nutida bybo uttryckt saken, "vanhävdens spöke girigt grinat".

* * *

Länge har byns officiella namn *Hedningsflokälen* berett byborna bekymmer dels därför att namnet är oriktigt dels ock därför att det dragit löje över byn. Våren 1941 beslöt undertecknad söka hjälpa byn att återfå sitt rätta namn eller åtminstone att få bort den felaktiga delen av namnet och ingick därför med en skrivelse i saken till Kungl. Kammarkollegium den 3 april, med begäran, att namnet måtte fastställas till *Henningskålen*. Ur den utförliga motiveringen i ansökningsen må följande anföras: "Byns namn har skiftat i kyrkoböcker och offentliga handlingar mellan *Hedningsflokälen* resp. *Hedningskålen* och *Henningsflokälen* resp. *Henningsk(j)ålen*. I Ströms församlingsbok har från och med 1869 byn hetat *Hedningsflokälen*. Med tanke på Henning från Gisselås, som först "slog opp flon (eller myren)", är det tydligt, att *Henningsflokälen* är det rätta namnet d. v. s. byn som ligger på kålen (den höglänta skogssträckningen) invid "flon" som Henning "slog opp". I slutet av 1700-talet och förra delen av 1800-talet, särskilt under tiden för storskiftena, kommo många ortsnamn att förvanskas dels genom att man glömt den ursprungliga betydelsen och sedan sökte tolka och förtydliga namnen, dels genom att vederbörande ämbetsmän, särskilt präster och lantmätare, av obekanskap med folkspråket missuppfattat många namn och så kommit att i handlingarna införa felaktiga eller "litterära" former. Så även i förevarande fall. I folkspråket lyder för ett ovant öra *Henning* och *hedning* tämligen lika. Här kan namnligheten ha framkallat föreställningen om forntida strider mellan hedningar och kristna, och så har namnformen *Hedningsflon* skapats. Veterligen finnes icke något traditionsstoff bevarat om dylika händelser.

I så fall skulle byn ha sitt ursprung från slutet av 1200- och början av 1300-talen, enär Strömstrakten, då den först möter i urkunderna, kristnades någon gång mellan 1272 och 1314.

Att Hedningsflon eller Hedningsflokälen fått namn efter Henning från Gisselås och icke efter *hedning*, synes ligga utom allt tvivel, och det är icke mer än rätt, att den förvanskade formen avföres och det ursprungliga namnet återupptages. Alldenstund formen *Henningsflokälen* i praktiken är ovig och besvärlig, bör den kortare formen *Henningskälen* föredragas, särskilt som den nuvarande bebyggelsen är belägen på "kälen" och icke på "flon". Som motiv för namnändring tillkomma utom historiska och pietetsskäl även "känslökäl". "Hedningan" (=hedningarna) har varit det gängse öknamnet. Men *Henningkälborna* ha ansett sig vara lika goda kristna och medborgare som några som helst andra i socknen och vågra att längre oförskyllt skylta med ett namn på sig själva och sin by, som tillkommit av missförstånd."

Genom beslut i Kungl. Lantmäteristyrelsen den 7 februari år 1942 godkändes den gjorda ansökan och fastställdes bynamnet *Henningskälen*.
